

Розвиток розподіленої генерації та ринку енергоефективності в Україні: подолання бар'єрів та стимулювання інвестицій

АНАЛІТИЧНИЙ ДОКУМЕНТ

Цей аналітичний документ був підготовлений в межах проекту "Енергостійкість бізнесу: Стимулювання розподіленої генерації", що реалізується ГО «Всеукраїнська Агенція Інвестицій та Сталого Розвитку» (SDIA) спільно з Українською Радою Бізнесу, за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE). Погляди, висловлені в цьому документі, є думками та аналізом авторів і не обов'язково відображають позицію CIPE або його співробітників. Аналітичний документ був підготовлений авторами у квітні 2026 року на основі даних та іншої інформації, доступної на той момент.

Автори:

Юлія Усенко, експертка у сфері енергетики

Святослав Павлюк, експерт у сфері енергоефективності

Євгенія Загуменнова-Крупович, експертка з енергетичного права

Рецензенти:

Олег Гетман, координатор експертних груп Економічної експертної платформи

Єфрем Лащук, директор Українського інституту правової політики

Автори вдячні за практичні поради досвідченим фахівцям, серед яких:

Іван Бондарчук, партнер LCF, Energy Law LL.M.

Олександр Візір, експерт у сфері енергетики

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. РОЗПОДІЛЕНА ГЕНЕРАЦІЯ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ПЕРЕПОНИ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ .	6
<i>Основні перепони.....</i>	<i>6</i>
<i>Рекомендовані рішення</i>	<i>6</i>
<i>Ринкове ціноутворення та фінансова стабілізація енергосектору</i>	<i>6</i>
<i>Ринкові стимули для бізнесу активніше інвестувати в розподілену генерацію</i>	<i>7</i>
<i>Розвиток малих систем розподілу (MSP)</i>	<i>8</i>
<i>Удосконалення умов купівлі-продажу електроенергії активними споживачами</i>	<i>8</i>
<i>Удосконалення земельного законодавства для будівництва об'єктів розподіленої генерації та УЗЕ.....</i>	<i>11</i>
<i>Перегляд спрощеного порядку приєднання електроустановок до систем розподілу у період дії в Україні воєнного стану.....</i>	<i>12</i>
<i>Удосконалення законодавства у сфері містобудівної діяльності для активного розвитку розподіленої генерації та УЗЕ</i>	<i>12</i>
<i>Фінансова безпека та страхування воєнних ризиків</i>	<i>14</i>
<i>Інвентаризація потужностей в енергосистемі</i>	<i>15</i>
<i>Сучасні тенденції енергетичної трансформації.....</i>	<i>16</i>
РОЗДІЛ 2 РИНОК ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ: ОСНОВНІ БАР'ЄРИ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ	19
<i>Основні бар'єри.....</i>	<i>19</i>
РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ.....	20
<i>Рішення щодо внесення критерію енергоефективності до публічних закупівель</i>	<i>21</i>
<i>Рішення щодо стимулювання енергоефективності в тарифному регулюванні комунальних підприємств.....</i>	<i>21</i>
<i>Рішення для розв'язання проблеми заниженої амортизаційної бази комунальних підприємств.....</i>	<i>22</i>
<i>Вдосконалення механізму енергосервісу (ЕСКО) для об'єктів державної та комунальної власності.....</i>	<i>23</i>
<i>Стимулювання розвитку геотермальної енергетики через скасування збору за спеціальне надкористування для цілей теплозабезпечення громад.....</i>	<i>24</i>
<i>Рішення для стимулювання бізнесу до застосування енергоефективного обладнання для систем опалення</i>	<i>24</i>
ВИСНОВКИ	26

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВДЕ – відновлювані джерела енергії, відновлювана енергетика

ВЕС – вітрова електростанція

ВРУ – Верховна Рада України

ЄС – Європейський Союз

ЕСКО – енергосервісна компанія (від англ. Energy Service Company)

КМУ – Кабінет Міністрів України

МСП – малі системи розподілу

НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Регулятор

ОСР – оператор системи розподілу

ПДВ – податок на додану вартість

ПСО – покладення спеціальних обов'язків (механізм регулювання цін на енергоносії для певних категорій споживачів)

СЕС – сонячна електростанція

УЗЕ – установка зберігання енергії

СОР – Coefficient of Performance – коефіцієнт трансформації (відношення виробленого тепла до спожитої електроенергії)

LCC – Life Cycle Costing – метод оцінки вартості життєвого циклу активу або проекту

WACC – Weighted Average Cost of Capital – середньозважена вартість капіталу (показник мінімально необхідної прибутковості проекту)

Сьогодні український бізнес функціонує в умовах безпрецедентних викликів. Триваюча збройна агресія російської федерації спричинила критичний дефіцит енергетичних потужностей, що поставило під загрозу не лише розвиток, а й фізичне виживання підприємництва в Україні. У відповідь на ці загрози енергетична стійкість перестала бути питанням оптимізації витрат – вона стала фундаментальною умовою безперервності бізнес-процесів та економічної безпеки держави.

Підприємці все частіше вдаються до рішень, які забезпечують енергетичну автономію бізнесу. Сучасний підхід передбачає розгортання розподіленої генерації, яка дозволяє підприємствам не лише покривати власні потреби, а й ставати активними учасниками ринку, підтримуючи енергобаланс громад. Проте шлях до енергетичної незалежності наразі обмежений низкою системних регуляторних, адміністративних та технічних бар'єрів. Ці перешкоди створюють ситуацію, коли існуючий потенціал приватних інвестицій у децентралізовану енергетику залишається нереалізованим через складність процедур та брак зрозумілих правових алгоритмів.

Цей аналітичний документ висвітлює основні бар'єри та рекомендації щодо їх усунення задля пришвидшення темпів розгортання розподіленої генерації та посилення енергостійкості бізнесу. Аналіз спрямований на трансформацію чинного нормативного поля для підсилення енергетичної безпеки суб'єктів господарювання.

Енергостійкість не обмежується лише власною генерацією – вона нерозривно пов'язана з енергоефективністю. У цьому контексті ринок енергоефективності стає стратегічним активом для відновлення країни, проте його розвиток потребує подолання критичних бар'єрів, що роками стримують інвестиції. Особливої ваги набуває перегляд тарифної політики, яка наразі критично обмежує темпи енергомодернізації в усіх сегментах – від бізнесу до комунального сектору. Перехід до тарифних моделей, які стимулюють до енергоефективності, а також спрямування чинного регулювання в цілому до створення умов для окупності енергоефективних проєктів є необхідною умовою для формування стійкої екосистеми, де раціональне використання ресурсів стає економічно вигідним та інвестиційно привабливим.

Цей документ пропонує комплексний аналіз зазначених процесів. У Розділі 1 досліджуються перешкоди й необхідні стимули для розвитку розподіленої генерації в бізнесі. У Розділі 2 увагу зосереджено на викликах та рішеннях для розвитку ринку енергоефективності в Україні.

Рекомендації, сформульовані в цьому аналітичному документі, переважно спрямовані на вдосконалення чинної нормативно-правової бази з метою усунення виявлених ризиків, які обмежують зацікавленість бізнесу в інвестуванні в проєкти енергостійкості. Запропоновані заходи орієнтовані на створення умов, за яких енергонезалежність є технічно досяжною, а енергоефективність – економічно обґрунтованою для всіх учасників ринку.

РОЗДІЛ 1. РОЗПОДІЛЕНА ГЕНЕРАЦІЯ ДЛЯ БІЗНЕСУ: ПЕРЕПОНИ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ

ОСНОВНІ ПЕРЕПОНИ

Масштабне розгортання проєктів з посилення енергостійкості бізнесу стримується сукупністю технічних обмежень, адміністративною складністю процедур та регуляторною невизначеністю, що в комплексі створює обмеження для розвитку розподіленої генерації.

Технічні виклики. Для бізнесу повільні темпи розвитку розподільчої інфраструктури означають обмеження доступу до мереж та ризики для безперервності виробничих циклів. Гострий дефіцит маневрових потужностей ускладнює інтеграцію власних об'єктів генерації з відновлювальних джерел (ВДЕ), насамперед сонячних станцій (СЕС), які є критичними для зниження собівартості продукції. Потреби підприємців вимагають не просто модернізації мереж, а впровадження інтелектуальних систем управління та установок зберігання енергії (УЗЕ). Окремим пріоритетом для стабільності бізнесу є розвиток локальної газової генерації та управління пов'язаними з нею паливними ризиками. В той же час для тих, хто буде газу генератором, основними проблемами є непрогнозованість цін на природний газ та ризики щодо його наявності як палива, а також наявні цінові обмеження на ринку електричної енергії.

Адміністративні перешкоди. Додатковим тягарем є складна взаємодія з операторами електричних, теплових та газових мереж. Бізнес часто стикається з непрозорими процедурами та бюрократичним затягуванням процесів. Для пришвидшення темпів створення об'єктів розподіленої генерації підприємствам бракує спрощення адміністративних процедур та покрокових інструкцій для реалізації проєктів.

Регуляторне поле. Структура ринку електричної енергії, комплексні відносини між його учасниками, складні умови та правила роботи на ринку, які часто змінюються, стримують бізнес інвестувати у проєкти розподіленої генерації. Багатомільярдні борги¹ нівелюють ринкові сигнали, роблячи інвестиції в генерацію менш привабливими. Окрім того, потребують удосконалення спрощені Урядом та Регулятором умови для будівництва та приєднання розподіленої генерації, зокрема, об'єктів ВДЕ та УЗЕ. Окремим запитом від бізнесу є ревізія статусу малих систем розподілу (МСП) – перегляд критеріїв класифікації та спрощення ліцензування, що дозволило б створювати ефективні локальні мікромережі на промислових майданчиках.

РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ

Подолання критичного дефіциту генеруючих потужностей потребує не лише констатації наявних бар'єрів, а й негайного впровадження комплексного пакету регуляторних змін. Нижче наведені основні перепони та обґрунтовані рекомендації, спрямовані на покращення регуляторного середовища у сфері розподіленої генерації.

Ринкове ціноутворення та фінансова стабілізація енергосектору

Пропоновані заходи спрямовані на відновлення фінансової ліквідності енергосектору через усунення перехресного субсидування та перехід до економічно обґрунтованого тарифоутворення.

¹ Борги на балансуєчому ринку (станом на 15.04.2026): «Укренерго» перед учасниками – 30,9 млрд грн.; учасників перед «Укренерго» – 46,3 млрд грн. Джерело: [EXPRO](#)

1. Реформа механізму ПСО, за яким на учасників ринку електричної енергії **покладено спеціальні обов'язки** для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку, через:

- **реалізацію Плану поступового переходу до економічно обґрунтованої ціни на електричну енергію для побутових споживачів** з урахуванням соціального захисту споживачів, затвердженого Кабінетом Міністрів України (КМУ) (далі – План);
- **внесення змін згідно з Планом до Постанови КМУ № 483 від 05.06.2019** для встановлення нових тарифів для побутових споживачів та коригування зобов'язань учасників ринку, на яких покладені спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів. Це ключовий крок для вирівнювання цін для окремих категорій споживачів, таких як індивідуальні та колективні побутові споживачі, юридичні особи – власники (балансоутримувачі) майна, що використовується для компактного поселення внутрішньо переміщених осіб, релігійні організації.

2. Скасування мораторію на підвищення цін (тарифів) на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання шляхом внесення змін до **Закону України № 2479-IX від 29.07.2022** в частині скасування чинної заборони на підвищення тарифів на теплову енергію та розподіл газу для населення.

3. Комплексне вирішення проблеми боргів:

- **у сфері тепlopостачання** – шляхом прийняття **Законопроєкту № 11273-1 від 05.06.2024**, який впроваджує заходи щодо розрахунків за боргами підприємств тепло- та водопостачання. При формуванні **Державного бюджету України на наступні роки** передбачати необхідний обсяг коштів для компенсації різниці в тарифах;
- **на ринку електричної енергії** – підготовка **проєкту закону для реалізації схем погашення накопичених на ринку боргів** з одночасною мінімізацією податкового навантаження на учасників розрахунків (у разі потреби), а також розробка, за потреби, підзаконних актів для впровадження закону.

4. Монетизація соціальної підтримки та захист вразливих груп споживачів через:

- **здійснення перерахунку житлових субсидій на житлово-комунальні послуги** для всіх домогосподарств, які мають право (набудуть право) на отримання субсидії через зростання тарифів на електричну й теплову енергію;
- **реалізацію Порядку захисту вразливих споживачів електричної енергії**, затвердженого КМУ, який визначає категорії вразливих споживачів, спеціальні заходи захисту вразливих споживачів, додаткові до системи субсидій, механізми обліку вразливих споживачів, моніторингу виконання заходів захисту та ін.

Компетентні/ відповідальні органи: КМУ, Міненерго, Мінфін, Мінрозвитку, Регулятор (НКРЕКП) із залученням учасників ринку, Пенсійний фонд України.

Ринкові стимули для бізнесу активніше інвестувати в розподілену генерацію

Пропоновані заходи спрямовані на усунення цінових обмежень на енергетичних ринках.

1. Формування реальних цінових сигналів на ринку електроенергії через:

- **синхронізацію ринку електричної енергії в Україні з європейським ринком (Market Coupling)** згідно з ухваленим Верховною Радою України (ВРУ) **Законом від 7 квітня 2026 року № 4834-IX**, що дозволить українському бізнесу орієнтуватися на цінові сигнали на енергетичних ринках Європейського Союзу (ЄС) та брати участь у транскордонній торгівлі за прозорими правилами;

- **поетапну відмову від граничних цін на сегментах оптового ринку** (ринку на добу наперед (РДН), внутрішньодобовому (ВДР) та балансуєчому ринку) згідно з планом-графіком, передбаченим Законом від 7 квітня 2026 року № 4834-ІХ.

2. Оцінка ефективності застосування стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання. Проведення бенчмаркінгу витрат на виробництво теплоенергії, а також застосування інших методів аналізу, що дозволять дослідити причини незастосування стимулюючого регулювання у сфері теплопостачання.

Компетентні/ відповідальні органи: КМУ, Міненерго, Мінрозвитку, Регулятор (НКРЕКП) із залученням учасників ринку.

Розвиток малих систем розподілу (МСР)

Пропоновані заходи спрямовані на створення гнучких умов для функціонування МСР, що дозволить власникам територій (індустріальних парків, котеджних містечок, бізнес-центрів тощо) самостійно керувати енергозабезпеченням та надавати послуги розподілу всім категоріям споживачів.

1. Зміна критеріїв класифікації МСР, які дозволять операторам МСР розподіляти енергію населенню, через внесення змін до **Закону України «Про ринок електричної енергії»** у частині правил функціонування МСР, ліцензування та відповідальності операторів малих систем розподілу. При цьому необхідне **визначення передумов для приєднання побутових споживачів до мереж МСР,** що синхронізується з переходом до економічно обґрунтованих тарифів для населення.

2. Оптимізація умов ліцензування та регуляторного навантаження для МСР відповідно до певної кількості приєднаних користувачів за аналогією ліцензійних умов для операторів систем розподілу (ОСР).

Реалізація рекомендованих рішень потребує внесення змін до **Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії малою системою розподілу, Кодексу систем розподілу, Правил роздрібного ринку** для приведення положень у відповідність до прийнятих змін до закону.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго, Регулятор (НКРЕКП) із залученням ОСР та інших учасників ринку.

Удосконалення умов купівлі-продажу електроенергії активними споживачами

Пропоновані заходи спрямовані на вдосконалення процедур та уніфікації технічних вимог щодо приєднання генеруючих установок та/або УЗЕ за механізмом саморобництва («net billing»).

1. Розробка покрокових інструкцій щодо отримання статусу активного споживача.

Деталізованих інструкцій щодо дій споживачів, які звертаються до ОСР з метою приєднання генеруючих установок та/або УЗЕ за механізмом самовиробництва, на практиці не зустрічаються в жодному ОСР. Зазвичай, на сайті ОСР можна побачити загальні вказівки, які скеровують до норм **Кодексу систем розподілу, Кодексу системи передачі та Правил роздрібного ринку електричної енергії,** затверджених постановами НКРЕКП від 14.03.2018 № 310, від 14.03.2018 № 309 та від 14.03.2018 № 312 відповідно. Водночас, **споживачам складно розібратися в сукупності нормативно-правових актів** щодо конкретизації, які кроки вони мають пройти та у якій послідовності.

Заява на приєднання установки подається через особистий кабінет. У більшості випадків споживачі не можуть напряму контактувати із виконавцями, щоб швидко уточнити деталі щодо технічних даних та вимог, які потрібно вказати в заяві чи додати в якості додаткової інформації.

Доводиться реєструвати заяву та чекати на відповіді в особистому кабінеті. ОСР має право відповісти впродовж 3 днів, як вимагає **Кодекс систем розподілу**. Водночас, через відсутність оперативної взаємодії споживача з виконавцем з боку ОСР, часто це перетворюється у **довгий процес узгоджень**, щоб нарешті заява стала прийнятною. Представник споживача отримує незрозумілі зауваження, і цей процес може тривати до 6 місяців.

Відсутність чітких інструкцій також не дає споживачу врахувати важливу умову для можливості роботи в статусі активного споживача – перехід до споживачів **групи А**, що вимагає забезпечення погодинного обліку електроенергії. Це є обов'язковою вимогою для отримання статусу активного споживача, оскільки механізм самовиробництва базується на точному часовому зіставленні генерації, відпуску та споживання. Згідно з нормами **Кодексу комерційного обліку**, затвердженого Постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 311, усі об'єкти, що мають власну генерацію і планують відпускати енергію в мережу для продажу або взаємозаліку, автоматично мають належати до **групи А**. Тоді як **група Б** передбачає розрахунок за середньодобовим профілем (статистичним), що не відображає реальної роботи сонячної станції, яка генерує енергію лише в світловий день. Цей приклад є доречним, оскільки найчастіше за набуттям статусу активного споживача звертаються замовники зі встановленими СЕС.

Конкретизація цих етапів та процедур забезпечується **шляхом розробки покрокових інструкцій щодо отримання статусу активного споживача**, які мають бути доступними на веб-сайтах усіх ОСР та Регулятора (НКРЕКП).

2. Вирішення проблеми відсутності стандартизованих вимог до влаштування вузла обліку.

Кодекс систем розподілу (пункт 4.12.2) містить технічні вимоги щодо улаштування технічних засобів (смартметр, пристрій для обмеження генерації тощо) **та/або** проведення відповідного налаштування протиаварійної автоматики для недопущення видачі в електричну мережу ОСР та їх користувачів. На практиці трапляються ситуації, коли споживач обирає один із передбачених способів виконання цієї вимоги та реалізує його, зокрема шляхом налаштування відповідної автоматики. Водночас ОСР заявляє про незгоду з таким підходом і вимагає від споживача встановлення смартлічильника або іншого обладнання для обмеження генерації. При цьому ОСР обґрунтовує свої вимоги відсутністю доступу до налаштувань інвертора та тим, що контроль параметрів генерації для нього є зручнішим через смартметр. Це створює негативні наслідки для споживача, оскільки вимагає додаткового часу і коштів. Натомість програмні налаштування виконують вимогу щодо недопущення видачі в електричну мережу.

Отже, **пункт 4.12.2 Кодексу систем розподілу містить формулювання, яке дає ОСР поле для маніпуляцій**. ОСР трактує «**та/або**» не як вибір споживача, а як **своє право** вимагати і те, й інше одночасно.

Серед рішень щодо врегулювання цієї проблеми:

- розробка та надання Регулятором (НКРЕКП) рекомендованих настанов (або вказівок) для ОСР, як застосовувати вказані норми у випадку, коли споживач вже реалізував один із нормативно визначених способів виконання технічних вимог;
- розробка і доведення Регулятором (НКРЕКП) до усіх ОСР стандартизованих рішень і технічних вимог щодо влаштування вузла обліку для замовників приєднання, які мають намір працювати за механізмом самовиробництва;
- розробка Регулятором (НКРЕКП) рекомендацій (настанови) та доведення їх до відома ОСР, зокрема щодо обов'язку оприлюднювати на власних веб-сайтах вимоги до

влаштування вузлів обліку, включно з переліком допустимих типів і виробників лічильників та іншого відповідного обладнання.

3. Рішення для приєднання гібридних сонячних станцій (у складі є УЗЕ).

На практиці ОСР вимагає забезпечити вимоги влаштування окремого обліку електроенергії на УЗЕ для активного споживача. Тобто система обліку має включати не лише лічильник на інверторному обладнанні, а до неї додатково має входити встановлений облік на УЗЕ. **Реалізація такої вимоги є обтяжливою для споживача як технічно, так і фінансово.** До того ж, це так само **збільшує терміни приєднання станції до мереж та відтерміновує початок роботи за механізмом самовиробництва.**

Щоб вирішити ці питання, **потрібна координація дій між ОСР та НКРЕКП для спільного напрацювання технічних рішень, з доведенням відповідних напрацювань до усіх ОСР у вигляді рекомендацій (настанов).** У разі необхідності нормативного врегулювання зазначених питань доцільним є внесення змін до **Кодексу комерційного обліку та/або інших нормативно-правових актів** (за потреби).

4. Пропоновані заходи для суб'єктів господарювання у державній та комунальній сфері.

Підприємства, установи, організації, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності можуть на практиці стикатися з перепонами щодо продажу надлишків електроенергії за механізмом самовиробництва. Зокрема це стосується обмежень закупівлі енергії такими суб'єктами як активними споживачами та ризику втрати статусу неприбутковості через продаж надлишків виробленої електроенергії.

Щоб усунути виявлені перешкоди, пропонуються такі заходи:

- **скасування поширення дії закону на закупівлю підприємствами, установами, організаціями, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності (активними споживачами), електричної енергії у третіх осіб, генеруючі установки яких приєднані до внутрішніх мереж** таких підприємств, установ, організацій (за умови набуття третьою особою права користування державним майном відповідно до законодавства про оренду державного та комунального майна) шляхом внесення відповідних змін до **Закону України «Про публічні закупівлі»**, які скасовують поширення дії закону на купівлю енергії у третіх осіб, чії установки розміщені безпосередньо у внутрішніх мережах суб'єктів господарювання у державній та комунальній сфері (за умови законної оренди площ чи майна);
- **розробка рекомендацій щодо підготовки документації для процедури публічної закупівлі активним споживачем (для суб'єктів господарювання у державній та комунальній сфері)** електричної енергії у постачальників з комерційною пропозицією, що передбачає укладення постачальником договору купівлі-продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва;
- **мінімізація ризиків, пов'язаних із втратою статусу неприбутковості суб'єктів господарювання у державній та комунальній сфері**, з розробкою чітких роз'яснень Міністерства фінансів / Державної казначейської служби щодо визначення підходів до відображення державними, комунальними підприємствами, установами, організаціями у бухгалтерському обліку доходів, отриманих від продажу електричної енергії за механізмом самовиробництва.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго, Мінекономіки, Мінфін, Регулятор (НКРЕКП), ОСР.

Удосконалення земельного законодавства для будівництва об'єктів розподіленої генерації та УЗЕ

Пропоновані заходи дозволяють врегулювати земельні питання, що гальмують розвиток проєктів розподіленої генерації та УЗЕ.

1. Для розміщення газопоршневих та газотурбінних установок, зокрема когенераційних, блочно-модульних котелень:

- привести земельне законодавство у відповідність з вимогою спрощеного порядку будівництва згідно з **Постановою КМУ № 1320 від 07.12.2023**, що дозволяє розміщувати такі установки на землях всіх цільових призначень до їх відведення у встановленому законом порядку. Це рішення необхідне з огляду на судову практику у відповідних спорах. Рішення мінімізує **ризик притягнення забудовників до відповідальності та заборони будівництва генеруючих установок** на підставі порушення вимог використання земельних ділянок за цільовим призначенням відповідно до положень **Земельного кодексу України**.

2. Для розміщення УЗЕ:

- **визначити для УЗЕ код у Класифікаторі будівель та споруд** шляхом внесенням відповідних змін до **НК 018:2023 "Класифікатор будівель і споруд"**, затвердженого наказом Мінекономіки від 16.05.2023 № 3573 (доповнення розділу Класифікатора 2302 «Споруди електростанцій» або визначення окремого розділу у Класифікаторі);
- **визначити вид цільового призначення земельної ділянки** для розміщення установок зберігання енергії шляхом внесення відповідних змін до **Класифікатора видів цільового призначення земельних ділянок, що є** Додатком 59 до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого **постановою КМУ № 1051 від 17.10.2012** (доповнення підрозділу 14.01 Класифікатора «Землі енергогенеруючих підприємств» або визначення окремого підрозділу у Класифікаторі);
- **надати дозвіл розміщувати УЗЕ на земельних ділянках будь-якого цільового призначення та функціонального використання** шляхом внесення змін до **Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів»**;

3. Для наземних СЕС до 1 МВт на власні потреби підприємств, установ, організацій, у тому числі таких, що засновані та діють на основі державної або комунальної форми власності (наприклад, для потреб закладів охорони здоров'я, освіти, об'єктів критичної інфраструктури та ін.), встановити наступні спрощення:

- **будівництво наземних СЕС до 1 МВт для таких суб'єктів без зміни цільового призначення**, закріплюючи це право шляхом внесення відповідних змін до **Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів»**;
- **скасування вимоги отримання містобудівних умов та обмежень**, доповнюючи **Перелік об'єктів будівництва, для проектування яких містобудівні умови та обмеження не надаються** (затвердженого Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 289 від 06.11.2017), наземними СЕС до 1 МВт, які встановлюються на території організацій, підприємств, установ, організацій, у тому числі державної та комунальної власності за умови, що вироблена СЕС електроенергія використовується виключно на їх власні потреби.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго, Мінрозвитку, Мінагрополітики.

Перегляд спрощеного порядку приєднання електроустановок до систем розподілу у період дії в Україні воєнного стану

Пропоновані заходи спрямовані на оптимізацію умов для приєднання замовниками об'єктів розподіленої генерації та УЗЕ в умовах воєнного стану та забезпечуються шляхом **внесення необхідних змін до постанови НКРЕКП від 26.03.2022 р. № 352** «Про особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану».

1. Спрощення вимоги до процедури отримання технічних умов та укладення договору на приєднання. Зокрема, шляхом виключення з переліку документів, що вимагаються за спрощеним порядком, довідки військової адміністрації про необхідність термінового приєднання таких електроустановок. На практиці це може створювати корупційні ризики та подовжувати час приєднання об'єктів до мереж.

2. Послаблення вимоги щодо характеристик УЗЕ, які обов'язково додаються до складу СЕС та ВЕС, через зменшення встановленого мінімального розміру ємності УЗЕ, що здатна забезпечити видачу потужності відповідної генеруючої установки, **до 2 годин** (чинна вимога – не менше 4 годин).

Компетентні/ відповідальні органи: НКРЕКП.

Удосконалення законодавства у сфері містобудівної діяльності для активного розвитку розподіленої генерації та УЗЕ

1. Пропоновані заходи спрямовані на виконання положень Постанови від 7 грудня 2023 р. КМУ №1320 щодо приведення генеруючих установок та УЗЕ (далі – об'єкти), побудованих за спрощеною процедурою, у відповідність до вимог законодавства у сфері містобудування, а саме: розроблення та затвердження проектної документації, отримання звіту про результати проведення експертизи проектної документації на будівництво об'єкта, сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта або декларації про готовність об'єкта до експлуатації відповідно до законодавства.

Положення цієї постанови містять **загальну вимогу**, згідно з якою об'єкти, побудовані за спрощеною процедурою (без отримання дозвільних документів), підлягають «узаконенню» протягом 2 років після введення в експлуатацію або протягом 6 місяців після закінчення воєнного стану.

Водночас **відсутній порядок реалізації цієї вимоги.** Чинним законодавством регламентований порядок та вимоги до будівництва новостворюваних об'єктів, які не поширюються на існуючі (функціонуючі) об'єкти будівництва, що створює правову невизначеність та відповідні ризики для замовників будівництва. Щоб усунути цей ризик, пропонується **рішення щодо внесення змін до Постанови КМУ від 7 грудня 2023 р. № 1320**, які зобов'язують:

- **Мінрозвитку розробити та затвердити порядок** приведення у відповідність до вимог законодавства у сфері містобудування об'єктів, що були побудовані або розміщені за умовами пункту 1 Постанови КМУ від 07.12.2023 № 1320 (далі – Порядок);
- **суб'єктів господарювання**, що здійснили будівництво або розміщення об'єктів за умовами, передбаченими пунктом 1 Постанови КМУ від 07.12.2023 № 1320, **забезпечити приведення об'єктів у відповідність** до законодавства у сфері містобудування згідно з Порядком – **у 24-місячний термін** після введення в експлуатацію відповідного об'єкту, але **не менше, ніж 6 місяців** з моменту набрання чинності Порядком.

2. Рішення, спрямовані на спрощення дозвільних процедур для встановлення СЕС.

Потребують уточнення зміни, внесені згідно з **Постановою КМУ від 28 січня 2026 р. № 77** (далі – Постанова КМУ № 77) до **Переліку будівельних робіт, які не потребують документів, що**

дають право на їх виконання, та після закінчення яких об'єкт не підлягає прийняттю в експлуатацію, затвердженого Постановою КМУ від 7 червня 2017 р. № 406 (далі – Перелік) , які вносять неясність до процедури будівництва дахових СЕС.

Відповідно до пункту 6 примітки до Переліку (зі змінами згідно з Постановою КМУ № 77), роботи, пов'язані із встановленням сонячних електростанцій на дахах та фасадах будівель або заміною обладнання на таких електростанціях, виконуються за результатами проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва та за наявності звіту про результат обстеження.

З цього змісту випливає, що **будівництво може здійснюватися за результатами обстеження, а не виконання проєктної документації, як того вимагає діюче законодавство (Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»)** для окремих категорій об'єктів, зокрема – об'єктів, що споруджуються із залученням бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій.

Усунення цієї суперечності досягається за рахунок внесення змін до Переліку шляхом доповнення пункту 6 примітки Переліку, або створення окремого пункту примітки Переліку, щодо норми, яка уточнює, що **для проєктів будівництва об'єктів, що споруджуються із залученням бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, роботи, зазначені у пункті 32 Переліку, виконуються на підставі проєктно-кошторисної документації**, розробленої у відповідності до порядку розроблення проєктної документації на будівництво об'єктів. Проєктно-кошторисна документація має враховувати результати проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва та за наявності звіту про результат обстеження, який складається відповідальним виконавцем окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури, який пройшов професійну атестацію та має кваліфікаційний сертифікат на право виконання робіт з обстеження у будівництві об'єктів класу наслідків (відповідальності), що визначені кваліфікаційними вимогами. Будівництво має здійснюватися з дотриманням вимог законодавства про авторський та технічний нагляд під час будівництва об'єкта архітектури.

3. Рішення, спрямовані на спрощення дозвільних процедур для встановлення теплових насосів.

Тепловий насос – це установка для виробництва тепла (або холоду) безпосередньо в місці споживання. Створення енергетичного ресурсу локально (а не на великій ТЕЦ) – класична ознака розподіленої генерації.

На практиці теплові насоси часто інтегрують одночасно із СЕС. У такому поєднанні вони стають частиною комплексного вузла розподіленої генерації, де електрика виробляється на даху, а тепловий насос перетворює її на тепло, забезпечуючи енергетичний баланс будівлі.

Окрім того, сучасні теплові насоси здатні акумулювати теплову енергію в періоди низького навантаження на енергосистему, що робить їх важливим інструментом для балансування.

З метою поширення застосування теплових насосів в Україні, пропонується спростити їх встановлення без отримання дозвільних документів на будівництво та введення в експлуатацію, доповнюючи чинний перелік робіт з реконструкції та капітального ремонту внутрішніх систем опалення, а саме: **внести зміни до абзацу першого пункту 3 Переліку, затвердженого Постановою КМУ від 7 червня 2017 р. № 406**, доповнюючи такими роботами, що передбачають **встановлення або заміну теплових насосів, включаючи їх зовнішні та/або внутрішні блоки, буферні ємності, теплоакумуляційні баки, насосні групи, теплообмінне обладнання, системи автоматичного регулювання та диспетчеризації, шафи управління та інше супутнє обладнання, а також гібридних систем тепlopостачання з використанням**

відновлюваних джерел енергії, систем накопичення енергії та інтеграції з фотоелектричними станціями.

Компетентні/ відповідальні органи: КМУ, Мінрозвитку, Міненерго, із залученням організацій у сфері проектування та будівництва.

Фінансова безпека та страхування воєнних ризиків

1. Вдосконалення механізму компенсацій бізнесу за зруйноване майно, що дозволить перетворити будівництво енергетичних об'єктів з ризикованої інвестиції на «bankability project», придатний для залучення кредитів.

Наприкінці 2025 року Кабінетом Міністрів України (КМУ) прийнято **Постанову КМУ від 28.11.2025 № 1541**, яка запускає [механізм компенсацій](#) для бізнесу, майно якого було пошкоджено або зруйновано внаслідок збройної агресії. Цей механізм запрацював на початку 2026 року для підприємців, які працюють на територіях підвищеного ризику: в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській, Херсонській та Чернігівській областях. Бізнес зможе отримати часткову компенсацію вартості пошкодженого або зруйнованого майна: будівель, складів, обладнання тощо. Також запроваджено компенсації страхових премій за договорами страхування майна від воєнних ризиків для бізнесу, що розташований на всій території України, крім тимчасово окупованих російською федерацією територій України.

Компенсація вартості знищеного чи пошкодженого майна, а також часткова компенсація страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків здійснюються за рахунок коштів державного бюджету.

У березні 2026 року КМУ впровадив зміни до механізму компенсацій для бізнесу, що постраждав від війни, якими **збільшив максимальну суму компенсації втричі – з 10 до 30 млн грн**, але не більше фактичного розміру збитку. Якщо підприємство вже отримувало компенсацію або допомогу з державного чи місцевого бюджету, сума компенсації зменшується на розмір отриманих коштів.

Механізм компенсацій працює, але все ще потребує вдосконалення:

- **перші результати** (станом на 10.04.2026): 100 поданих заяв; погоджено 55 заяв; орієнтовна сума компенсацій – 621,11 млн грн.
- **ключовим недоліком** є те, що на обидві складові програми – компенсацію збитків та компенсацію частини страхової премії – у бюджеті 2026 року передбачено лише 1 млрд грн, що ніяк не виглядає достатнім.

Збір заявок на компенсацію буде припинено одразу після досягнення ліміту в 1 млрд грн, тож **робота механізму може призупинитись вже навесні 2026 року.**

Вдосконалення механізму компенсацій забезпечується через **внесення змін до Постанови КМУ від 28.11.2025 № 1541** щодо:

- збільшення бюджетів для її фінансування,
- поширення дії цієї постанови в частині компенсації за пошкоджене / знищене майно на більший перелік областей;
- перегляд критеріїв, за яким визначаються суб'єкти, які не можуть бути отримувачами компенсації за пошкоджене майно, страхові премії, розширивши коло таких суб'єктів.

Необхідно також підвищити інформування бізнесу, посилюючи урядову комунікацію щодо дії цього механізму, а також пришвидшити розгляд заяв на компенсацію.

2. Впровадження механізму страхування воєнних ризиків для пріоритетних енергетичних проєктів.

Відсутність дієвих інструментів страхування воєнних ризиків на сьогодні є одним із бар'єрів для залучення прямих іноземних інвестицій та приватного кредитного капіталу в енергетичний сектор України. Наявність такого інструменту є критичною передумовою для масштабування таких проєктів.

Запровадження страхового покриття пропонується для об'єктів, що забезпечують гнучкість та стійкість енергосистеми, а саме: високоманеврена генерація (газопоршневі та газотурбінні установки), УЗЕ, об'єкти відновлюваної енергетики (ВДЕ), супутня інфраструктура приєднання зазначених об'єктів до загальної мережі.

Інституційною базою для реалізації цього механізму може виступити **Експортно-кредитне агентство (ЕКА) України**, яке підпорядковується Міністерству економіки та вже має успішний досвід впровадження інструментів страхування воєнних ризиків.

Для запуску механізму необхідне **прийняття Постанови Кабінету Міністрів України**, яка уповноважить відповідний орган на розробку та впровадження спеціалізованого страхового продукту.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, Мінфін, Мінекономіки.

Інвентаризація потужностей в енергосистемі

Пропоновані заходи спрямовані на вивільнення «зарезервованих» потужностей зруйнованих об'єктів генерації внаслідок військових дій для приєднання до відповідних мереж ОСР нових генеруючих установок та УЗЕ. В свою чергу це також сприятиме розвитку потенційних промислових майданчиків для бізнесу поруч із новозбудованими об'єктами генерації та/або УЗЕ.

1. Механізм цивільно-правового врегулювання доступу до мережевої потужності, який передбачає **виключно через згоду власника об'єкта генерації, зруйнованого через військові дії**, зменшення договірної потужності в точці приєднання або відступлення права користування цією потужністю на користь замовника приєднання оператора генеруючої установки та/або УЗЕ, який потребує приєднання у цьому ж вузлі. Впровадження цього механізму забезпечується через **внесення відповідних змін до Кодексу систем розподілу**.

2. Алгоритм дій ОСР щодо регулювання зарезервованої потужності зруйнованих об'єктів генерації:

1. Ідентифікація/ верифікація суб'єктів правових відносин. У разі виявлення зруйнованих внаслідок військових дій об'єктів генерації, приєднаних до мереж ОСР, (зокрема, через фіксацію відсутності генерації та/або телеметрії через фізичне руйнування об'єкта), визначається власник/користувач, який є стороною діючого договору про розподіл електричної енергії виробника та/або договору про розподіл електричної енергії споживача (далі – договори про розподіл).

2. Запит про наміри власника об'єкта зруйнованої генерації щодо його відновлення. Цей захід реалізується шляхом письмового звернення ОСР до такого суб'єкта як сторони договору(ів) про розподіл, зміст якого має містити наступне:

- запит про наміри відновлення зруйнованого об'єкта – у разі якщо суб'єкт планує відновлювати зруйнований об'єкт генерації, він має повідомити про термін завершення відновлювальних робіт; якщо такі плани відсутні – повідомити про це ОСР у розумні строки;

- роз'яснення права власника надати згоду на зменшення договірної потужності в точці приєднання або відступлення права користування цією потужністю на користь замовника приєднання оператора генеруючої установки та/або УЗЕ, який потребує приєднання у цьому ж вузлі.

Рекомендований алгоритм дій доводиться Регулятором до усіх ОСР.

Компетентні/ відповідальні органи: НКРЕКП.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Глобальний енергетичний перехід вступає у фазу «зрілої інтеграції», де ключовим викликом стає не просто збільшення частки ВДЕ, а їхня здатність інтегруватись в енергосистему та адаптуватися до ринкових умов. Сучасні тенденції енергетичної трансформації базуються на глибокій інтеграції ВДЕ в енергосистему, де розвиток генерації узгоджується не лише з ринковими індикаторами, а й з технічними потребами мережі щодо гнучкості та балансувальної надійності.

Реалізація такого підходу супроводжується низкою викликів, зокрема необхідністю докорінної зміни регуляторного поля, розв'язанням технічних проблем перевантаження мереж, забезпеченням виробниками вимог щодо гнучкості, яка полягає у здатності балансувати та автоматично обмежувати власну генерацію, подоланням фінансової нестабільності виробників в умовах високої волатильності ринку тощо.

У цьому розділі приділено увагу аналізу досвіду європейських країн саме у подоланні кризових явищ, спричинених появою від'ємних цін на електроенергію, оскільки це стає окремою тенденцією на ринку.

Франція

Французький уряд та провідні енергокомпанії впроваджують **механізми автоматичного обмеження виробництва субсидованих СЕС та ВЕС у періоди від'ємних цін на ринку**.

Виробники подають заявки на спотовий ринок із мінімальною ціною (наприклад, [-0,11 євро/МВт·год²](#)). Якщо ринкова ціна падає нижче цього рівня, генерація автоматично припиняється. Система державної підтримки компенсує різницю між ринковою та гарантованою ціною, проте механізм змушує виробників реагувати на надлишок енергії в системі, запобігаючи дестабілізації мережі.

У відповідь компанія Électricité de France (EDF) планує сформувати портфель «гнучкої генерації» потужністю [7,4 ГВт³](#), що дозволить суттєво впливати на стабільність усієї енергосистеми країни без прямого адміністративного втручання диспетчера. Така стратегія демонструє перехід від моделі «виробляй максимально» до моделі «виробляй економічно доцільно».

Уряд Франції планомірно знижує поріг потужності об'єктів (наприклад, з 12 МВт до 10 МВт), які зобов'язані реагувати на цінові сигнали, що свідчить про залучення все більшої кількості гравців до процесів балансування.

Німеччина

Німеччина є **лідером у впровадженні від'ємних цін як регуляторного інструменту**.

Згідно із Законом про відновлювану енергетику [EEG](#) (2023) виробники ВДЕ, що отримують субсидії, перестають отримувати виплати («зелений тариф» або премію), якщо ціна на ринку залишається від'ємною протягом певного часу.

² France Spot Electricity Exchange. Джерело: RTE, France's Transmission System Operator

³ За даними УНІАН

Раніше (EEG 2014/2017) це правило діяло, якщо ціна була негативною протягом 6 годин поспіль. Поступово цей термін було зменшено до 4 годин (EEG 2021).

На сьогодні для всіх нових об'єктів ВДЕ **вплата ринкової премії припиняється** автоматично, як тільки ціна на спотовому ринку стає від'ємною вже **з 15-ої хвилини від'ємної ціни**. Як результат, це **стимулює інвесторів встановлювати великі УЗЕ**, щоб не втрачати прибуток, а накопичувати енергію, коли ціна на ринку падає нижче нуля.

Іспанія

Іспанія стикнулася з надлишком сонячної енергії, що призвело до падіння цін до нуля в денні години. Уряд запровадив аукціони на **нові потужності ВДЕ з обов'язковою умовою гнучкості (Royal Decree 960/2020)**. Це означає, що станції мають бути готові до обмеження видачі потужності без фінансової компенсації з боку держави. Такий механізм сприяє масовому впровадженню систем накопичення промислового масштабу, оскільки без УЗЕ робота станції в пікові години стає економічно беззмисловою.

Нідерланди

Через перевантаження мереж Нідерланди змінили підхід до права на підключення до системи. Оператори системи передачі (наприклад, [TenneT](#)) пропонують **контракти з обмеженою потужністю в пікові періоди**. Виробник погоджується на обмеження генерації, коли мережа перевантажена або ціни від'ємні, та отримує за це значну знижку для тарифу на послуги з передачі електроенергії.

В результаті з'являється можливість приєднувати нові об'єкти навіть у «дефіцитних» вузлах мережі, де раніше видавали відмови.

Польща

Польща використовує більш жорсткі методи. Оператор системи передачі ([PSE](#)) застосовує **масштабні примусові відключення приватних та промислових СЕС** у вихідні дні через загрозу розбалансування (схожа практика має місце в Україні зараз). Обмеження з боку оператора **спонукають виробників електроенергії СЕС інвестувати у цифрові системи моніторингу**, які дозволяють станціям гнучко реагувати на команди диспетчера без повної зупинки об'єкта, зберігаючи частину енергії в УЗЕ для власних потреб у вечірні години. Бізнес, який встановив СЕС на своїх підприємствах, змушений переходити від стратегії «продажу надлишків у мережу» до стратегії максимізації власного споживання. Це спонукає підприємства впроваджувати системи автоматизації, які синхронізують роботу найбільш енергоємного обладнання з піками сонячної активності.

Рекомендації для України

Україна, що перебуває у стані перебудови енергосистеми на засадах децентралізації, має врахувати досвід ЄС для уникнення кризи «надвиробництва» електроенергії з ВДЕ та боргів перед виробниками за «зеленим» тарифом.

Досвід від'ємних цін у Європі показує, що без систем накопичення ВДЕ стає фінансовим тягарем. Тому запропоновані у цьому аналітичному документі пакети рішень, спрямовані на **підтримку розвитку УЗЕ**, є актуальними.

Для залучення малого та середнього бізнесу до процесів балансування енергосистеми, варто підтримувати **розвиток діяльності з агрегації електричної енергії**, яка забезпечує таку участь, зокрема через взаємодію активних споживачів, які встановили гібридні СЕС та УЗЕ, з агрегаторами.

У процесі реалізації заходів для об'єднання ринків України та ЄС, одночасно уряду доцільно подбати про **впровадження динамічного ціноутворення для промисловості** та стимулювання поступового переходу великих промислових споживачів на тарифи, що прив'язані до цін РДН. Це спонукатиме бізнес переносити енергоємні процеси на години активної роботи сонячних станцій (коли ціна мінімальна).

Також, як показує досвід країн ЄС, **реакція на від'ємні ціни має бути автоматичною**. Тому енергетична трансформація потребує поступової автоматизації та «цифрових двійників» мереж, що має бути враховано у технічній політиці розвитку енергетики. Бізнес так само має бути готовим до обов'язкового запровадження технологій автоматичного обмеження видачі надлишкової генерації в енергосистему. Підприємствам доцільно інвестувати у цифрові системи енергомоніторингу та енергетичного менеджменту.

Підсумовуючи, **майбутнє українського енергоринку не може будуватися на стратегії субсидованих та фіксованих тарифів, а в розумному управлінні генерацією та споживанням енергії. Бізнес, який сьогодні інвестує в гнучкість, стане найбільш стійким до ринкових коливань та від'ємних цін**, що неминуче з'являться в Україні з ростом частки ВДЕ у міксі генеруючих потужностей в енергосистемі.

РОЗДІЛ 2 РИНОК ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ: ОСНОВНІ БАР'ЄРИ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ

Енергоефективність є одним із ключових інструментів зниження енергетичних витрат, імпортозалежності та підвищення стійкості економіки України. В умовах війни це питання набуло критичного значення, оскільки безпосередньо впливає на енергетичну безпеку та фінансову стабільність підприємств і громад.

Ринок енергоефективності умовно поділяється на три сегменти:

- 1) «бізнес для бізнесу»;
- 2) «бізнес для інфраструктури»;
- 3) «бізнес для побутових споживачів».

ОСНОВНІ БАР'ЄРИ

Бар'єри у сфері впровадження енергоефективних проєктів, з якими стикається бізнес, можна поділити на 3 категорії:

- **політичні / інституційно-законодавчі;**
- **економічні / фінансові;**
- **технологічні.**

Ключовим бар'єром, який в цілому впливає на окупність проєктів енергоефективності, залишається тарифна політика. Політично вмотивоване стримування тарифів у сфері енергетики та комунальних послуг – головний деструктивний фактор для енергоефективності. **Тарифи, що не покривають собівартість послуг та не відповідають рівню операційних витрат учасників ринку та надавачів послуг**, критично розтягують терміни повернення капіталовкладень, фактично блокуючи привабливість інвестицій у модернізацію інфраструктури.

Діяльність у сегменті «бізнес для бізнесу» базується на ринковому ціноутворенні на енергоресурси, матеріали та послуги. Основним бар'єром у цьому сегменті є **обмеженість фінансових ресурсів підприємств**, доступ до кредитування проєктів енергоефективності та недостатній рівень довіри між замовниками й виконавцями. Додатковими стримувальними факторами є висока вартість енергоефективних технологій та недостатній рівень знань про їх застосування.

Діяльність у сегменті «бізнес для інфраструктури» має специфіку, яка полягає в тому, що бізнес зазвичай виступає виконавцем для державних чи комунальних замовників. У цій моделі **фінансова стійкість підприємств життєзабезпечення** (тепломереж, водоканалів тощо) є критичною передумовою для енергомодернізації. Тільки фінансово здорові замовники здатні формувати попит на інноваційні рішення та гарантувати виконання зобов'язань перед субпідрядниками, що приносять технології енергозбереження.

Розвиток сегменту «бізнес для побутових споживачів» стримується критично низькою окупністю, що є наслідком існуючого механізму ПСО.

Попри значну роль у підтримці соціальної стабільності та доступності послуг, **механізм ПСО залишається фінансово незбалансованим**: витрати на виконання покладених на учасників спеціальних обов'язків (у таких сферах, як енергетика, комунальний транспорт, житлово-комунальне господарство) часто не мають належної компенсації. Це розмиває прозорість бізнес-процесів, перешкоджає адекватній оцінці прибутковості енергоефективних проєктів та блокує приватні інвестиції. У результаті ми спостерігаємо **глибокий розрив між інвестиційним**

потенціалом галузі та реальними темпами її оновлення. Модернізація обмежена рамками місцевих бюджетів, державних дотацій та точкових програм, (таких як Фонду енергоефективності), які наразі неспівмірні з масштабами наявних викликів і не можуть повноцінно замінити відсутній приплив приватного капіталу.

Із зазначеного випливає, що **фундаментом для будь-яких якісних змін в енергоефективності є реформа тарифної політики.** Попри різну специфіку – від ринкового середовища до соціально орієнтованого сектора побутових споживачів – саме тарифна політика залишається наскрізним чинником, що визначає економічну доцільність модернізації.

РЕКОМЕНДОВАНІ РІШЕННЯ

Рекомендовані рішення стосуються реформування тарифної політики та усунення регуляторних перешкод, що стримують розвиток енергоефективності в Україні.

Комплекс цих рішень спрямований на **врегулювання проблеми, яка полягає у низьких інвестиційних бюджетах комунальних підприємств** (у таких сферах, як енергетика, комунальний транспорт, житлово-комунальне господарство).

Джерелами фінансування інвестиційних програм таких підприємств є тарифна складова та кошти міських громад. На практиці громада дофінансовує, наприклад, місцеве теплокомунальне підприємство, з місцевого бюджету, оскільки тарифної складової катастрофічно не вистачає. Відповідно до чинного законодавства України, тарифи у сфері енергетики та комунальних послуг встановлює Регулятор (НКРЕКП) для тих суб'єктів, що підпадають під дію його регулювання. Для інших суб'єктів (поза сферою регулювання НКРЕКП) тарифи встановлюють органи місцевого самоврядування.

Комунальні підприємства, що підпадають під регулювання НКРЕКП, на практиці стикаються з тим, що в разі досягнення економії за рахунок впровадження енергоефективних заходів чи технологій, тариф коригується, а саме – знижується на суму заощаджених коштів. Таким чином, досягнута економія, що могла би бути реінвестованою у наступні проекти модернізації, вилучається з тарифу, не залишаючи підприємствам коштів на здійснення інвестицій.

Це відбувається, оскільки поточна модель тарифоутворення, що застосовується НКРЕКП, базується на принципі «витрати +». У разі зменшення витрат підприємства (зокрема, через енергоефективні заходи), тариф переглядається у бік зниження, при тому поширеною є практика вилучення зекономлених коштів заднім числом за рахунок зменшення саме інвестиційних програм майбутніх періодів.

Такий підхід істотно ускладнює процес формування інвестиційних програм і створює низку негативних факторів для комунальних підприємств: підприємства не зацікавлені інвестувати в енергоефективність, оскільки досягнута економія вилучається з тарифу; інвестиції не є рентабельними; інвестиційні програми підприємств потрапляють в повну залежність від спроможності місцевих бюджетів.

Наслідками такої тарифної є політики є: хронічне недоінвестування; високі питомі витрати енергії; залежність від бюджетної підтримки; погіршення якості послуг; зниження надійності і стійкості інфраструктури.

Основні перепони для вирішення цієї проблеми:

- 1) відсутність критерію енергоефективності в публічних закупівлях;
- 2) відсутність стимулювання енергоефективності в тарифному регулюванні комунальних підприємств;

3) занижена амортизаційна база як причина низьких інвестиційних бюджетів комунальних підприємств.

Нижче запропоновані рішення для усунення зазначених перепон.

Рішення щодо внесення критерію енергоефективності до публічних закупівель

Державні закупівлі, що проходять через Prozorro, орієнтуються практично виключно на товари та послуги за найнижчою ціною, до опису не включаються критерії Life Cycle Cost. За таких умов підприємства змушені постійно купувати товари та матеріали поганої якості та обмежених енергетичних характеристик, що в свою чергу спричиняє потребу частіших ремонтів, заміни цих компонентів та, відповідно, підвищення операційних витрат. За умов орієнтації на найнижчу ціну складно впроваджувати інноваційні рішення, які включають в себе критерій енергоефективності, тому слід змінити логіку та підхід проведення тендерів, а саме:

- **Внести зміни до Закону «Про публічні закупівлі»**, де можливість застосування інших критеріїв, ніж ціна, згадується, але вони не є обов'язковими, тож не існує чіткої методики їх застосування.

Доповнити Закон принципом, за якого – у закупівлях товарів та обладнання з очікуваним строком використання понад 3 роки замовник зобов'язаний застосовувати критерій оцінки вартості життєвого циклу (Life Cycle Cost, або LCC).

До критеріїв закупівель слід додати принцип «Для обладнання, що споживає енергію, замовник зобов'язаний встановлювати мінімальні показники енергоефективності відповідно до національних або європейських стандартів».

- **Розробити Постанову КМУ «Про затвердження методики визначення вартості життєвого циклу в публічних закупівлях»**. Методика повинна включати:

$LCC = CAPEX + OPEX$ (енергія + обслуговування + ремонти) + disposal.

- **Внести до PROZORRO зміну принципу вибору переможця**, де оцінка пропозицій здійснюється за критерієм приведеної вартості життєвого циклу (LCC) і включає різну вагу для різних критеріїв. Наприклад: ціна – 70%, енергоспоживання – 20%, вартість обслуговування – 10%.
- Різні типи обладнання – двигуни, помпи, котли та інше – можуть бути внесені як **шаблони тендерів**. Також до типових шаблонів тендерів, слід внести LCC калькулятор з використанням нецінових критеріїв.

Наприклад: $LCC = \text{ціна} + (\text{енергоспоживання} \times \text{тариф} \times 10 \text{ років очікуваної роботи})$.

Компетентні/ відповідальні органи: КМУ, ВРУ, Мінекономіки

Рішення щодо стимулювання енергоефективності в тарифному регулюванні комунальних підприємств

1. Перехід від моделі «витрати +» до стимулюючого тарифоутворення (incentive-based regulation), що передбачає:

- перехід до довгострокових тарифів, фіксацію тарифу на 3-5 років, чіткі правила індексації;
- можливість збереження частини економії підприємством;
- прив'язку доходу до ефективності.

2. Впровадження механізму розподілу економії (gain sharing):

- дозволити підприємствам залишати 50–70% досягнутої економії;

- решту спрямовувати на зниження тарифів.

3. Гарантування інвестиційної складової тарифу:

- фіксація інвестиційної програми на середньостроковий період;
- виключення практики ретроспективного вилучення коштів за підсумком аналізу.

4. Запровадження регуляторної бази активів (РАВ):

- визначення бази активів підприємства;
- встановлення норми дохідності (WACC);
- забезпечення повернення інвестицій.

5. Додаткові необхідні зміни:

- забезпечення доступу до фінансування (гарантії повернення через тариф);
- включення інвестиційної складової на весь період повернення інвестицій

Очікуваний ефект від впровадження зазначеного комплексу заходів: зростання інвестицій в енергоефективність; зниження витрат у середньостроковій перспективі; підвищення якості послуг; зменшення фіскального навантаження.

Компетентні/ відповідальні органи: КМУ, Мінрозвитку, НКРЕКП.

Рішення для розв'язання проблеми заниженої амортизаційної бази комунальних підприємств

Інвестиційна складова у тарифах комунальних підприємств водо- та теплопостачання формується на підставі амортизації вартості основних засобів, яка не переоцінювалася десятиліттями. Через значну інфляцію та застарілу оцінку активів нарахована амортизація стала номінальною, що унеможлиблює навіть мінімальне відтворення інфраструктури в межах її природного зносу.

Окрім того, формування інвестиційної програми, яка була б інноваційною та мала на меті впровадження енергоефективних технологій за рахунок тарифу, є неможливим. В разі проведення переоцінки основних засобів, чинне законодавство вимагає нарахувати податок на прибуток з різниці попередньої та оновленої вартості. За підрахунками, сума податку, який мав би бути сплачений, може сягати двох-трьох річних бюджетів комунального підприємства.

Для вирішення проблеми необхідно **внести зміни:**

- **До Податкового кодексу України (стаття 134)** «Дооцінка (переоцінка) основних засобів підприємств, що здійснюють діяльність у сферах природних монополій та підлягають державному регулюванню тарифів, не включається до складу доходів платника податку на прибуток».
- **До Методики НКРЕКП – доповнити принципами:**
 1. Амортизація основних засобів для цілей тарифоутворення визначається відповідно до відновної (переоціненої) вартості, підтвердженої незалежною оцінкою.
 2. Регулятор не має права обмежувати розмір амортизації, якщо вона розрахована відповідно до затвердженої вартості активів та строків їх корисного використання.
 3. До регуляторної бази активів включається переоцінена вартість основних засобів, визначена на підставі незалежної оцінки.
- **До Законів України «Про природні монополії» та «Про ціни і ціноутворення»** додати положення «Тарифоутворення у сферах природних монополій здійснюється з урахуванням необхідності відтворення активів на основі їх відновної вартості».

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, НКРЕКП.

Вдосконалення механізму енергосервісу (ЕСКО) для об'єктів державної та комунальної власності

Механізм ЕСКО дозволяє громадам залучати приватні інвестиції у підвищення енергоефективності об'єктів державної та комунальної власності відповідно до **Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації»** (далі – Закон).

Чинна редакція статті 5 Закону передбачає можливість коригування результату енергосервісу у випадку зміни кліматичних умов, температури зовнішнього повітря, призначення об'єкта, конструкції або режиму його використання.

Однак, від початку введення правового режиму воєнного стану в Україні у функціонуванні об'єктів, на яких впроваджуються енергосервісні договори, відбулися суттєві зміни, (зокрема, через тривалі знеструмлення, обмеження теплопостачання, розміщення внутрішньо переміщених осіб тощо), які часто унеможливають належне застосування сторонами енергосервісних договорів положень законодавства про коригування визначення результатів енергосервісу та, відповідно, призводять до ризиків, пов'язаних з порушеннями належного розрахунку, та кримінального переслідування замовників та виконавців енергосервісу.

Зважаючи на зазначене, **виникла об'єктивна необхідність тимчасово змінити порядок визначення результатів енергосервісу** для цілей розрахунків за енергосервісними договорами, щоб зберегти інвестиційну привабливість механізму ЕСКО в Україні.

Окрім того, регулярне оновлення нормативно-правової бази у сферах енергоефективності та санітарних норм створило розрив між чинними стандартами та умовами більшості енергосервісних договорів, розроблених на основі форми, затвердженої **постановою КМУ № 845 від 21.10.2015**, яка вже не відповідає вимогам оновленого законодавства. При цьому діюча заборона на зміну істотних умов публічних закупівель (**частина 5 статті 41 Закону України «Про публічні закупівлі»**) блокує можливість актуалізації методик коригування результатів енергосервісу, що унеможливорює приведення договорів у відповідність до чинних вимог законодавства, які повинні бути враховані та дотримані під час виконання договорів енергосервісу.

З огляду на все вищевказане, **доцільним є внесення змін до положень Закону**, а саме:

- **уточнення положень статті 5 Закону** (виключення положень, відповідно до яких істотними умовами енергосервісного договору визначається порядок коригування результату енергосервісу) з метою можливості внесення змін до енергосервісних договорів для актуалізації методики коригування результату енергосервісу у відповідності до чинних нормативно-правових актів у сфері енергоефективності, зокрема до вимог Закону України «Про енергетичну ефективність»; Закону України «Про енергетичну ефективність будівель», наказу Міністерства охорони здоров'я № 2205 від 25.09.2020 зі змінами і доповненнями від 20.09.2021 та від 01.08.2022, наказу Міністерства охорони здоров'я № 1788 від 04.08.2020, наказу Міністерства охорони здоров'я № 1371 від 01.08.2022; наказу Мініфраструктури № 578 від 06.07.2023, нової редакції ДБН В.2.6-31_2021; ДСТУ 9190:2022; ДБН В.1.2-11:2021 Енергозбереження та енергоефективність, що повинні бути враховані та дотримані під час виконання договорів енергосервісу;
- **доповнення Закону новою частиною 21 статті 8 «Прикінцеві та перехідні положення»**, яка встановлює спеціальний порядок розрахунку результатів

енергосервісу на період воєнного стану (без урахування порядку коригування у зв'язку зі змінами у функціонуванні об'єктів.

В цілому запропоновані зміни покликані усунути правову невизначеність, забезпечити правову захищеність сторін енергосервісного договору та зберегти довіру інвесторів до механізму ЕСКО в умовах воєнного часу.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ.

Стимулювання розвитку геотермальної енергетики через скасування збору за спеціальне надрокористування для цілей теплозабезпечення громад

Геотермальна енергія (теплова енергія надр), як стабільне та екологічно чисте джерело теплопостачання, має значний потенціал для заміщення імпортованого природного газу та зниження тарифного навантаження на місцеві бюджети. Водночас, **надмірно висока вартість плати за спеціальний дозвіл на користування надрами для геотермальних проєктів** перевищує витрати на встановлення самого обладнання (теплого насосу), що робить такі ініціативи економічно недоцільними для інвесторів та громад. Тоді як розвиток таких проєктів може сприяти скороченню витрат територіальних громад на закупівлю теплової енергії та гарячої води.

Усунення фінансових та адміністративних бар'єрів для розвитку геотермальних проєктів досягається шляхом **внесення змін до Кодексу України про надра (статті 34)** з доповненням переліку суб'єктів, для яких **не справляється плата (збір) за надання спеціального дозволу на користування надрами**, а саме – у разі надання підприємствам, установам і організаціям спеціального дозволу на користування надрами **у цілях, не пов'язаних із видобуванням корисних копалин, а саме для використання ділянок надр з метою отримання геотермальної енергії (теплової енергії надр)**.

Зазначені пропозиції також враховані у законодавчій ініціативі Міненерго, а саме – у [Проєкті Закону](#) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності у сфері енергетики», розробленого на виконання пункту 396 Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік, затвердженого розпорядженням КМУ від 10.09.2025 № 1003-р.⁴

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Міненерго.

Рішення для стимулювання бізнесу до застосування енергоефективного обладнання для систем опалення

Використання застарілих та енерговитратних систем електричного опалення, таких як, наприклад, електричні радіатори (конвектори, масляні обігрівачі), є вкрай неефективним порівняно із сучасними технологіями, такими як теплові насоси та інверторні кондиціонери.

Перехід від застарілих систем електричного нагріву з низьким ККД до сучасних теплових насосів та інверторних систем з коефіцієнтом трансформації (COP) від 3,0 до 5,0 дозволяє отримувати у п'ять разів більше теплової енергії на кожен спожитий кіловат.

Тимчасове скасування ПДВ на три роки для обладнання з вищим класом енергоефективності (не нижче «А++» згідно з чинними технічними регламентами, або еквівалентним йому класом за оновленою шкалою енергетичного маркування А–G) значно

⁴ Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень, пов'язаних із веденням господарської діяльності у сфері енергетики» оприлюднений 12 грудня 2025 року на офіційному вебсайті Міненерго в мережі Інтернет – <https://mev.gov.ua>, розділ «Діяльність», підрозділ «Законодавство», категорія «Регуляторні акти», підкатегорія «Повідомлення про оприлюднення».

знизить пікове навантаження на енергосистему у опалювальний період та скоротить термін окупності проектів термомодернізації.

Щоб реалізувати це рішення, потрібно **внести зміни до Податкового кодексу України**, якими тимчасово на три роки скасувати ПДВ на товари, які забезпечують енергозбереження для побутових та комерційних споживачів, – теплові насоси, інверторні кондиціонери (за необхідності додати інше обладнання з відповідними характеристиками) з класом енергоефективності не нижче «А++» згідно з чинними технічними регламентами, або еквівалентним йому класом за оновленою шкалою енергетичного маркування А–С. Відміна ПДВ на 3 роки зробить ці товари більш конкурентоздатними, стимулюватиме споживачів використовувати їх замість неефективних електричних радіаторів, тепловентиляторів тощо.

Це рішення дозволяє бізнесу значно зменшити питоме споживання електроенергії, посилюючи витривалість об'єктів в умовах дефіциту потужності та безпосередньо знижуючи сукупне навантаження на енергосистему України.

Компетентні/ відповідальні органи: ВРУ, КМУ, Держенергоефективності.

ВИСНОВКИ

Попри високу актуальність для бізнесу інвестувати в енергостійкість, реалізація проєктів розподіленої генерації стримується сукупністю правових, регуляторних і економічних бар'єрів. Основні висновки та напрями вдосконалення нормативного регулювання, зокрема, включають таке:

- Запропоновані зміни до законодавства спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості енергетичних об'єктів шляхом формування економічно життєздатних («bankable») проєктів, а також на забезпечення належного бюджетного фінансування програм державної підтримки.
- Фінансова стабілізація енергетичного ринку неможлива без відмови від моделі перехресного субсидування та переходу до економічно обґрунтованого ціноутворення. Пріоритетом є гармонізація українського ринку з ринками ЄС (Market Coupling), скасування штучних цінових обмежень (price caps) та впровадження прозорих механізмів погашення заборгованості.
- Необхідно створити умови для розвитку і діяльності МСР, зокрема, через оновлення критеріїв класифікації та оптимізацію ліцензійних умов, що дозволить власникам територій самостійно керувати енергозабезпеченням та надавати послуги розподілу всім категоріям споживачів.
- Для масштабування механізму самовиробництва потребується уніфікація технічних вимог до вузлів обліку, а також розробка й поширення зрозумілих і доступних інструкцій для бізнесу щодо набуття статусу активного споживача.
- Окремо надані рекомендації для усунення ризиків, що виникають у зв'язку із застосуванням спрощеного порядку будівництва об'єктів у період воєнного стану. Потрібно привести відповідні положення земельного та містобудівного законодавства до вимог спрощеного порядку будівництва, а також забезпечити розробку чіткого порядку «узаконення» об'єктів, побудованих за спрощеними процедурами. В цілому слід переглянути деякі норми на рівні підзаконних актів, які передбачають певні спрощення для об'єктів розподіленої генерації, на відповідність вимогам законів України, та внести відповідні зміни, які б усували виявлені суперечності.
- Розвиток проєктів зберігання енергії є надзвичайно актуальним сегментом в контексті не лише локальної енергостійкості, а й збалансованого розвитку енергосистеми та ринку електроенергії в цілому. Це підтверджують також розглянуті у Розділі 1 сучасні тенденції на ринках інших країн ЄС. Для масштабування проєктів УЗЕ в Україні пропонуються важливі зміни до законодавства, що сприятимуть активніше інвестувати у цей сектор.

Енергоефективність в Україні наразі стримується не стільки технічними факторами, скільки деструктивною моделлю регулювання, яка робить модернізацію економічно недоцільною. Головні висновки та рекомендовані напрями реформ, серед інших, включають:

- Чинна практика вилучення заощаджених коштів із тарифу НКРЕКП позбавляє підприємства стимулів до економії. Ключовим рішенням є перехід від модулі «витрати+» до стимулюючого тарифоутворення (Incentive-based regulation), що передбачає фіксацію тарифів на 3–5 років та впровадження механізму Gain Sharing (залишення 50–70% економії у розпорядженні підприємства для реінвестування).
- Занижена балансова вартість активів робить інвестиційні програми номінальними. Необхідно внести зміни до податкового законодавства, які дозволяють переоцінку активів без нарахування податку на прибуток на суму дооцінки, а також закріпити в

методиках НКРЕКП принцип розрахунку амортизації виключно на основі відновної вартості.

- Орієнтація Prozorro виключно на найнижчу ціну змушує закуповувати неефективне обладнання, що збільшує операційні витрати. Рекомендовано законодавчо закріпити критерій LCC як обов'язковий для обладнання з тривалим строком використання та інтегрувати відповідні калькулятори в систему Prozorro.
- Наявний механізм ПСО для учасників ринку природного газу, що діє для підприємств теплокомунального сектору, створює глибокий розрив між інвестиційним потенціалом та реальними темпами оновлення. Виходом є поступовий перехід до ринкових цін для всіх категорій споживачів із паралельною монетизацією субсидій, що дозволить залучити приватний капітал у модернізацію побутового сектору.

В цілому запропоновані зміни спрямовані на створення системи, де енергоефективність стає джерелом прибутку, а не фінансовим тягарем. Перехід до стимулюючого регулювання та ринкових критеріїв оцінки закупівель дозволить комунальному та державному секторам вийти з режиму «хронічного недоінвестування» та розпочати масштабну технологічну модернізацію на принципах самокупності.